

ВЛИЯНИЕ МИРОВЫХ ДЕРЖАВ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКУЮ
СИТУАЦИЮ В СРЕДНЕЙ АЗИИ И КАЗАХСТАНЕ

THE INFLUENCE OF WORLD POWERS ON THE
GEOPOLITICAL SITUATION
IN CENTRAL ASIA AND KAZAKHSTAN

WYWIERANIE WPŁYWU PRZEZ ŚWIATOWE MOCARSTWA
NA SYTUACJĘ GEOPOLITYCZNĄ
W AZJI ŚRODKOWEJ I KAZACHSTANIE

УДК: 327.1:581.5(575.2) (04)

Мирлан Субанов

Международный Университет Кыргызстана

Międzynarodowy Uniwersytet Kirgistanu

International University of Kyrgyzstan

E-mail: mirlanturdubek77@gmail.com

Аннотация: Статья посвящена обзору геополитической ситуации в Средней Азии и Казахстане. Дается детальный анализ по каждой стране, а также рассматриваются тенденции и механизмы сближения постсоветских стран со странами-партнерами. Речь идет о реинтеграции на постсоветском пространстве, как возможного пути развития и процветания. Упомянуты такие страны-державы, как: Россия, Китай, США и ЕС – активно действующих на политической арене бывших советских республик и продвигающих собственные интересы. Интерпретация их тактики позволяет нам говорить о каждом из них, и рассматривать их в отдельности.

Abstract: The article is devoted to the review of the geopolitical situation in Central Asia and Kazakhstan. A detailed analysis is given for each country, and trends and mechanisms for the rapprochement of post-Soviet countries with partner countries are also considered. It is about reintegration in the post-Soviet space, as a possible path of development and prosperity. Mentioned are such power countries as: Russia, China, the USA and the EU - actively operating in the political arena of the former Soviet republics and promoting their own interests. Interpretation of their tactics allows us to talk about each of them and consider each of them individually.

Adnotacja: Artykuł poświęcony jest przeglądowi sytuacji geopolitycznej w Azji Środkowej i Kazachstanie. Szczegółowa analiza jest podana dla każdego kraju, a także trendy i mechanizmy zbliżenia krajów poradzieckich z krajami partnerskimi. Chodzi o reintegrację w przestrzeni poradzieckiej, jako możliwą ścieżkę rozwoju i dobrobytu. Wymieniono takie mocarstwowe kraje jak: Rosja, Chiny, USA i UE - aktywnie działające na arenie politycznej byłych republik radzieckich i promujące własne interesy. Interpretacja ich taktyk pozwala nam rozmawiać o każdym z nich i rozważać każdą z nich indywidualnie.

Ключевые слова: геополитическая ситуация, Центральная Азия, геоэкономика, мировые державы, сфера влияния, страна-партнер, реинтеграция.

Key words: geopolitical situation, Central Asia, geoeconomics, world powers, sphere of influence, partner country, reintegration.

Słowa kluczowe: sytuacja geopolityczna, Azja Środkowa, geoekonomia, mocarstwa światowe, strefa wpływów, kraj partnerski, reintegracja.

Na obecnym etapie sytuacja geopolityczna w rozpatrywanym regionie charakteryzuje się następującymi tendencjami. Państwa postradzieckiej Azji mają świadomość konieczności integracji z najbliższymi państwami-partnerami. Podczas gdy u zarania niepodległości każde z tych państw akcentowało ambicje przywódców politycznych, z czasem na pierwszy plan wyszły interesy gospodarcze. Oficjalne władze republik środkowoazjatyckich zaczynają uświadamiać sobie, że niemożliwe jest podejmowanie jakichkolwiek działań w pojedynkę.

Ta myśl staje się ostatnio coraz popularniejsza, a nawet jest głoszona podczas różnych wydarzeń naukowych. W celu jej ilustracji można przytoczyć fragment wystąpienia Murata Sujunbajewa¹, który mówi, że "region (tj. Azja Środkowa i Kazachstan - przyp. aut.) jest zbyt mały, by móc istnieć samodzielnie. Może on istnieć jako część większej przestrzeni... Jedyne, co nam pozostaje, to reintegracja na przestrzeni postradzieckiej... jedyną możliwą drogą reintegracji w dużą przestrzeń jest przestrzeń byłego ZSRR..." (Sujunbajew 2010, s. 48-49). Te słowa znajdują odzwierciedlenie w wywiadzie Rozy Otunbajewej dla gazety "Moskowskije nowosti", która podkreśla: "Chciałabym wszechstronnego odnowienia duchowej więzi z Rosją, w tym w sferze edukacji. Pod względem gospodarczym będziemy, być może, zorientowani na Chiny, lecz pod względem duchowym na Rosję, w tej sferze moim zdaniem nawet nie ma wariantów. ...związek z Rosją to nasza stała. Dla nas Rosja to Europa" (Moskowskije nowosti, 2011). Podczas gdy wyżej była mowa o republikach byłego ZSRR i związkach z Rosją, to teraz warto skupić uwagę też na innych światowych graczach w tym regionie: Chinach, USA i UE.

Na arenie politycznej byłych republik radzieckich są aktywne wyżej wymienione mocarstwa, tj. Rosja, Chiny, USA, UE. Interpretacja taktyki ich działań pozwala mówić o promowaniu przez każde z nich swoich interesów. Słaba gospodarka azjatyckich republik zmusza je do prowadzenia zrównoważonej polityki zagranicznej. Po uzyskaniu niepodległości każde państwo tego regionu dążyło do nawiązania współpracy z innymi zagranicznymi partnerami, lecz taka tendencja w republikach środkowoazjatyckich wskazuje na różne poziomy osiągnięcia partnerstwa w każdym z tych państw. Światowe mocarstwa mają swoje metody i taktykę wywierania wpływu na sytuację geopolityczną w Azji Środkowej i Kazachstanie. Region ten przyciąga coraz więcej uwagi i zainteresowania międzynarodowych graczy (aktorów) przede wszystkim za sprawą swoich zasobów naturalnych i położenia geograficznego. Jedno jest niewątpliwe - kluczowymi siłami na tym terytorium są Rosja i Chiny. Rozpatrzmy każde z mocarstw z osobna.

Rosja. W porównaniu z pozostałymi zewnętrznymi graczami Rosja ma duży potencjał środków wywierania wpływu na byłe republiki radzieckie. Wystarczy wymienić wszystkie organizacje międzynarodowe działające na terenie byłego ZSRR, które można podzielić na

¹ Murat Sujunbajew – docent Kirgiskiego Uniwersytetu Narodowego im. Jusupa Bałasaguni, wykładowca przedmiotów "Geopolityka i geostrategia" oraz "Geoekonomika i zagadnienia bezpieczeństwa".

następujące kategorie: wojskowe, gospodarcze, polityczne i humanitarne. Nie można negować roli języka rosyjskiego jako silnego czynnika integrującego; pozycja rosyjskiego w byłych republikach radzieckich słabnie, lecz po dziś dzień pozostaje on językiem-pośrednikiem w licznych i znaczących sferach tych społeczeństw. Ponadto Rosja jest wielkim pracodawcą dla mieszkańców Azji Środkowej i Kazachstanu. Do Rosji należą też obiekty, które zachowały się od czasów radzieckiego imperium. W poprzednich publikacjach autora niniejszego artykułu była już rozpatrywana pozycja Rosji w Azji Środkowej, zwłaszcza w Kirgistanie, i związane z tym różne aspekty (Subanov, 2013). Jeśli chodzi o inne państwa regionu, to najbardziej owocne są stosunki Rosji z Kazachstanem w ramach OUBZ², WNP³, CICA⁴, SOW⁵, ZSOR⁶ i EaWG⁷. Poza tym granica kazachsko-rosyjska jest drugą co do długości granicą lądową na świecie. Wspólne inicjatywy Rosji, Białorusi i Kazachstanu z ostatnich lat nadają ton całemu regionowi, jest to tworzenie nowych organizacji międzynarodowych – UC⁸ i EZG⁹. Kazachstan oprócz tego wydzierzawia Rosji kosmodrom Bajkonur.

W stosunkach *Kirgistanu z Rosją* można wyróżnić następujące ważne składowe. W Kirgistanie znajduje się baza wojskowa OUBZ w mieście Kant. Wraz z dojściem do władzy Ałmazbeka Atambajewa stosunki kirgisko-rosyjskie stały się bardziej przewidywalne. Rosja jest dla Kirgistanu znacznym inwestorem. Wiele obiektów wojskowych Federacji Rosyjskiej znajduje się na terytorium Republiki Kirgiskiej (Subanov, 2013). Obecnie Kirgistan jest atrakcyjny dla Rosji z tego powodu, że parlament (Dżogorku Kenesz) ratyfikował przekazanie KyrргызGazu rosyjskiemu Gazpromowi, władze kraju zwróciły się do Rosji o pomoc w budowie elektrowni wodnych, a w 2014 r. upływa termin przebywania amerykańskiej bazy Gansi na lotnisku Manas, która według pomysłu prezydenta Atambajewa powinna być przekształcona w duże centrum logistyczne. Język rosyjski ma w Kirgistanie status języka oficjalnego, co rodzi dylemat – rozgraniczenie statusu języka urzędowego i oficjalnego. W rosyjskich mediach często pojawia się zdanie, że język rosyjski jest drugim językiem urzędowym w Kirgistanie. Należy jeszcze dodać, że decyzją II Posiedzenia Komisji Międzyparlamentarnej ds. Współpracy między Parlamentem (Dżogorku Kenesz) Republiki Kirgiskiej i Zgromadzeniem Federalnym Federacji Rosyjskiej został wprowadzony 20-procentowy dodatek do wynagrodzenia nauczycieli języka rosyjskiego w szkołach Kirgistanu. Nie należy zapominać też o przestrzeni informacyjnej. Większość ludności Kirgistanu wybiera wiadomości (telewizję, radio) w rosyjskich środkach masowego przekazu. Nie jest dla nikogo tajemnicą, że w obaleniu reżimu Kurmanbeka Bakijewa podczas wydarzeń kwietniowych dużą i bodajże jedyną rolę odegrały właśnie rosyjskie media. System edukacji boryka się w tej chwili ze znacznymi trudnościami, w związku z czym na Uniwersytecie Kirgisko-Rosyjskim (Słowiańskim) im. Borysa Jelcyna została otwarta drukarnia prowadząca adaptację rosyjskich podręczników do języka i literatury rosyjskiej. O aspektach współpracy Kirgistanu i

² OUBZ – Organizacja Umowy o Bezpieczeństwie Zbiorowym

³ WNP – Wspólnota Niepodległych Państw

⁴ CICA (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia) – Konferencja Współdziałania i Środków Budowania Zaufania w Azji

⁵ SOW – Szanghajska Organizacja Współpracy

⁶ ZSOR – Zbiorowe Siły Operacyjnego Reagowania

⁷ EaWG – Euroazjatycka Wspólnota Gospodarcza

⁸ UC – Unia Celna

⁹ EZG – Euroazjatycki Związek Gospodarczy

Rosji, a także o polityce Rosji wobec Kirgistanu niejednokrotnie była mowa w poprzednich publikacjach (Subanov, 2013).

Stosunki Rosji z Uzbekistanem są najtrudniejsze spośród jej stosunków ze wszystkimi byłymi republikami radzieckimi. Obecnie te kraje łączą jedynie stosunki gospodarcze. Rosja jest największym partnerem handlowym Uzbekistanu. Na wszystko to pada cień niestabilnego członkostwa Uzbekistanu w organizacjach WNP, np. w 2012 r. Uzbekistan wydał notę informującą o zawieszeniu jego członkostwa w OUBZ. Według słów byłego ministra obrony Federacji Rosyjskiej Anatolija Sierdiukowa „Uzbekistan wysuwa bardzo dużo warunków przy podpisywaniu dokumentów w ramach OUBZ...” (Serdûkov A. 2012). Trzeba podkreślić, że Uzbekistan już wcześniej zawieszał członkostwo w OUBZ – w 1999 r. Lecz w związku z wydarzeniami andiżańskimi¹⁰ w 2005 r. i ochłodzeniem stosunków z Zachodem (władze USA potępiły działania władz Uzbekistanu podczas wydarzeń andiżańskich i w odpowiedzi na nie zamknęły swoją bazę wojskową na terenie tego kraju) był zmuszony do wznowienia członkostwa w OUBZ. Obecnie jest bardzo dużo obaw związanych z wyprowadzeniem wojsk z Afganistanu. Coraz wyraźniej widać jednak to, że wewnętrzne problemy krajów Azji Środkowej i Kazachstanu są nie mniejszym problemem. Przykładem może być skandal, do którego doszło w rodzinie prezydenta Uzbekistanu Isloma Karimova. Regularne wpisy starszej córki o członkach rodziny i przedstawicielach uzbeckiego rządu na Twitterze dają podstawy do groźnego konfliktu nie tylko wewnątrz kraju, lecz także poza jego granicami... Niemniej jednak Rosja ma wystarczająco dużo możliwości, by zmiękczyć postawę Uzbekistanu. Zdaniem Sułtangazijewa „Rosja ma wystarczająco dużo narzędzi wywierania wpływu – zarówno politycznych jak i gospodarczych. Imigranci przyjeżdżający za chlebem, interesy prowadzone przez uzbecką elitę w Rosji. Można wesprzeć inicjatywy międzynarodowych organizacji pozarządowych i bojkotować uzbecką bawełnę. Jest jeszcze dużo punktów oddziaływania... (Russkie v Uzbekistane...).

Tadżykistan i Rosja. Stosunki rosyjsko-tadżyckie są związane przede wszystkim z dyslokacją w Tadżykistanie 201. rosyjskiej bazy wojskowej¹¹. Ponadto tadżyccy imigranci (gastarbeiterzy) są swego rodzaju „płatnikami” gospodarki narodowej Tadżykistanu. Tadżyccy imigranci przelewają do swojego kraju więcej pieniędzy, niż przyjezdni z innych państw. Według danych Banku Światowego przekazy pieniężne według stanu na 2012 r. stanowią ok. 47% PKB (Siegodnia, 2012). Lata wojny domowej w Tadżykistanie¹² znacznie osłabiły kraj. Pewna część ludności wiąże swoje życie z imieniem księcia Aga Chana¹³ i jego organizacjami,

¹⁰ Wydarzenia andiżańskie – 13 maja 2005 r. doszło do zgromadzenia ludzi domagających się uwolnienia 23 biznesmenów, którym zarzucano członkostwo w nielegalnych organizacjach fundamentalistycznych. Zdaniem stronników zatrzymanych biznesmenów zarzuty były sfabrykowane. Nocą grupa uzbrojonych ludzi uwolniła zatrzymanych, a następnie tysiące ludzi wystąpiły z antyrządowymi hasłami. Wskutek tego władze użyły broni wobec demonstrujących.

¹¹ Według informacji z Wikipedii – 201. rosyjska baza wojskowa (oficjalna nazwa – 201. Gaczyńska Baza Wojskowa Orderu Żukowa i Dwukrotnie Orderu Czerwonego Sztandaru) – jednostka wojskowa Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, obiekt rosyjskiej obecności wojskowej i geopolitycznej w regionie centralnoazjatyckim. Utworzona w 2000 r. na miejscu 201. Gaczyńskiej Dywizji Strzelców Dwukrotnie Orderu Czerwonego Sztandaru w celu obrony niepodległości i wspierania władzy państwowej Republiki Tadżykistanu, zapewnienia stabilności sytuacji wojskowo-politycznej i umocnienia interesów narodowych Federacji Rosyjskiej w regionie centralnoazjatyckim.

¹² Wojna domowa w Tadżykistanie (1992-1997).

¹³ (*Jego Wysokość*) Aga Chan – założyciel i prezes Sieci Rozwoju Aga Chana (Aga Khan Development Network, AKDN), 49 imam (przywódca duchowy) szyickiego ugrupowania muzułman-ismailitów.

rozproszonymi w ponad 25 państwach świata. Jest to sieć organizacji działająca w różnych sferach (edukacja, służba zdrowia, gospodarka i inne). Lecz z pomocy organizacji Aga Chana mogą korzystać jedynie ci ludzie, którzy są powiązani z ismailitami¹⁴. Pomoc okazywana przez Fundację Aga Chana nie stanowi alternatywy dla rosyjskiej obecności w Tadżykistanie. Spojrzenia większości obywateli są zwrócone w stronę Rosji! Można to wytłumaczyć tym, że obecnie podróżowanie między Tadżykistanem i Rosją jest uproszczone. Ludzie zdolni do pracy masowo wyjeżdżają do Rosji i Kazachstanu, i podejmują się tam różnych, przeważnie nisko płatnych zajęć. Aby wziąć udział w programach Fundacji Aga Chana (najczęściej edukacyjnych), należy spełnić szereg wymagań (znajomość języków, wyniki w nauce, możliwość wyjazdu za granicę). Poszukiwanie pracy w Rosji i Kazachstanie wydaje się bardziej atrakcyjne dla ludności Tadżykistanu... Wizyta prezydenta Tadżykistanu Emomali Rachmona w Moskwie (w 2012 r.) tuż przed wyborami prezydenckimi przyniosła kolejne „prezenty” ze strony Kremla. Tadżyccy imigranci będą dostawać pozwolenie na pracę do 3 lat (dla porównania: obywatele innych krajów muszą co roku przedłużać dokumenty, a po upływie roku należy wyjechać z Rosji). Ponadto prezydent Tadżykistanu w ramach swojej kampanii wyborczej przywiózł do kraju: pomoc techniczną o wartości 200 mln dolarów i zwolnienie z cła dostaw produktów naftowych z Rosji do Tadżykistanu. Należy podkreślić, że sfera naukowa także jest powiązana z Rosją przez system WAK – obrona prac kandydackich i doktorskich jest związana z rosyjskimi kręgami naukowymi. Jeśli przedstawiciel szkoły wyższej systemu edukacji Tadżykistanu broni pracy naukowej, automatycznie otrzymuje stopień naukowy uznawany w obydwu państwach.

Takie zainteresowanie Rosji Tadżykistanem można wyjaśnić w następujący sposób: „Tadżykistan to jeden z naszych najbliższych partnerów, który jako pierwszy styka się z zagrożeniami, w tym w sferze bezpieczeństwa, skierowanymi przeciw Rosji. Są to zagrożenia związane z handlem narkotykami i radykalnymi nurtami terrorystycznymi, które pochodzą z Afganistanu. Tadżykistan znajduje się faktycznie na pierwszej linii walki z tymi wyzwaniami. Pozostawienie Duszanbe sam na sam z tymi zagrożeniami byłoby nie tylko niesprawiedliwe, lecz także bezcelowe. Rozmieszczając tu nasze obiekty wojskowe zapewniamy przede wszystkim własne bezpieczeństwo” (Popov D., 2013).

Turkmenistan – Rosja. Stosunki tych dwóch państw dotyczą przede wszystkim kwestii gazu i podwójnego obywatelstwa mieszkańców Turkmenistanu. Trzeba podkreślić, że Turkmenistan prowadzi politykę izolacjonizmu, turkmeńskie władze mają status obserwatorów we wszystkich organizacjach przestrzeni postradzieckiej. Według słów A. Kazancewa „Do niedawna Rosja zachowywała silny wpływ na Turkmenistan poprzez kontrolę nad infrastrukturą przesyłową. W 2007 r. podjęła próbę zwiększenia go poprzez porozumienia o budowie gazociągu kaspijskiego i rozszerzenia zbudowanego w czasach radzieckich systemu rurociągów »Azja Środkowa – Centrum«. Jednakże żadne z porozumień nie zostało zrealizowane” (Kazancev A., 2012).

W 2008 r. Turkmenistan, Kazachstan i Uzbekistan powiadomiły Rosję, że od 2009 r. gaz będzie dostarczany wyłącznie w europejskich cenach. W 2009 r. odnotowano kryzys sprzedaży

¹⁴ Izmailizm – zbiór ruchów religijnych szyickiej gałęzi islamu, których historia sięga końca VIII w. Każdy ruch ma swoją hierarchię imamów. Aga Chan – tytuł imama nizarytów, największej i najbardziej znanej wspólnoty izmailitów – jest dziedziczny. Obecnie imamem tego odłamu izmailitów jest Aga Chan IV przebywający w Genewie (Szwajcaria).

gazu na rynku europejskim, zakup turkmeńskiego gazu stał się źródłem znacznych strat, rosyjski Gazprom w trybie jednostronnym zaprzestał odbioru gazu z gazociągu. Z kolei Turkmenistan nadal wysyłał gaz. Wskutek tego w 2009 t. doszło do wybuchu na gazociągu Dauletabad-Daryalyk (część systemu Azja Środkowa – Centrum). Turkmeńskie władze oskarżyły Gazprom o spowodowanie katastrofy.

Kwestia podwójnego obywatelstwa w Turkmenistanie jest do tej pory problematyczna... Porozumienie między Turkmenistanem a Rosją o podwójnym obywatelstwie zostało podpisane w 1993r. Dawało ono obywatelom Turkmenistanu możliwość posiadania drugiego obywatelstwa (rosyjskiego). W 2003 r. zostały podpisane dwa dokumenty w trybie dwustronnym: 1) porozumienie o strategicznej współpracy gazowej; 2) protokół o wygaśnięciu ważności porozumienia z 1993 r., co oznaczało, że ludzie z podwójnym obywatelstwem (bipatrydzi) zostali pozbawieni takiej możliwości... W mediach pojawiły się przypuszczenia, że dokument ten został podpisany w celu transakcji – wymiany „gaz-ludzie”. Problemu nie rozwiązała także wizyta szefa rosyjskiego MSZ Siergieja Ławrowa w Turkmenistanie w 2013r.

Azja Środkowa – Chiny. W swoich stosunkach z państwami Azji Środkowej i Kazachstanem Chiny demonstrują „miękką siłę”. Pod koniec lat 90. Chiny zaczęły uświadamiać sobie swoje przywództwo w regionie środkowoazjatyckim, lecz musiały jeszcze rozwiązać kwestię włączenia republik środkowoazjatyckich w swoją strefę wpływów, unikając przy tym rozdrażnienia Moskwy i konfrontacji z Waszyngtonem. Środkiem do osiągnięcia tego celu stała się Szanghajska Piątka, która później przekształciła się w Szanghajską Organizację Współpracy. Chiny umacniają swoje wpływy w republikach postradzieckich przede wszystkim poprzez ich udział w wielkich projektach gospodarczych. Według słów K. Syrojeżkina „Głównym elementem polityki zagranicznej Chin wobec Azji Centralnej miało być przenikanie do gospodarki regionu – poprzez realizację dwustronnych i wielostronnych (w ramach SOW) projektów gospodarczych i infrastrukturalnych z udziałem chińskich przedsiębiorstw, a także udzielanie kredytów ulgowych w celu rozwoju handlu dwustronnego” (Syrojeżkin K., 2010). W polityce Chin wobec republik postradzieckich można wyróżnić kilka kierunków:

1. Niedopuszczanie do koncentracji separatyzmu;
2. Niedopuszczanie do destabilizacji w Azji Środkowej i Kazachstanie;
3. Kontrolowanie zasobów energetycznych i kopalin użytecznych w regionie;
4. Integracja Azji Środkowej i Kazachstanu w ramach strategii Chin.

Jeśli rozpatrywać szczegółowo działania podejmowane przez Chiny, to uczestniczą one w rozwoju przemysłu wydobywczego (rurociąg do transportu ropy z Kazachstanu, gazociąg Chiny-Azja Centralna, zakup kazachstańskiego uranu, wzrastające zainteresowanie wydobywaniem rzadkich minerałów w Kirgistanie i Tadżykistanie). Inwestycje Chin są także ukierunkowane na sieci transportowe (remonty dróg, budowa tuneli i mostów w Kirgistanie i Tadżykistanie, budowa elektrowni wodnych, dostawa materiałów kolejowych) i komunikacyjne (inwestycje w branży telefonii komórkowej i Internetu). Oficjalna wizyta przewodniczącego ChRL Xi Jinpinga w dniach 3-13 września 2013 r. w Turkmenistanie, Kazachstanie, Uzbekistanie i Kirgistanie jeszcze dobitniej świadczy o gigantycznej skali zainteresowania Chin tym regionem.

Azja Środkowa i USA. Rozpad Związku Radzieckiego i wydarzenia 11 września 2001 r. umożliwiły USA manewry geopolityczne w Azji Środkowej na większą skalę. W wyniku wydarzeń 11 września Ameryka zaczęła rozszerzać swoją obecność wojskową w regionie

środkowoazjatyckim. Była w to zaangażowana każda z republik byłego ZSRR. Jako pierwszy współpracę nawiązał Uzbekistan poprzez udostępnienie bazy lotniczej w Xonobod. Tym samym Uzbekistan liczył na partnerstwo w tej operacji wojskowej, a z drugiej strony – na umocnienie swojej pozycji w regionie i zyskanie statusu przywódcy. Ze strony Tadżykistanu padła propozycja wykorzystywania przestrzeni powietrznej i tankowania na lotnisku Duszanbe. Kirgistan również udostępnił bazę lotniczą na lotnisku Manas. W bardzo trudnej sytuacji znalazł się Kazachstan, mający ściśle powiązania z Rosją i Chinami. Władze Kazachstanu proponowały USA miejsce na rozmieszczenie baz wojskowych, lecz władze amerykańskie tej propozycji nie przyjęły (Contributions of Central Asian Nations to the Campaign against Terrorism... 2002). Kazachstanowi pozostało tylko udostępnienie przestrzeni powietrznej i linii kolejowych dla połączeń z bazami wojskowymi w Biszkeku i Duszanbe, a także możliwości lądowań na lotnisku w nadzwyczajnych sytuacjach. Turkmenistan zgodził się na udostępnienie przestrzeni powietrznej i korytarzy naziemnych tylko dla pomocy humanitarnej. Lecz z czasem władze środkowoazjatyckich republik zaczęły rewidować swoje stosunki z USA, do czego przyczyniły się różne wydarzenia (wydarzenia marcowe 2005 r. w Kirgistanie, wydarzenia andyżkańskie w 2005 r.). W wyniku tego uzbeckie władze pokazały amerykańskim żołnierzom drzwi, a przebywanie w bazie Manas przyniosło Ameryce znacznie większe koszty finansowe. Usiłując zapęłnić tę lukę władze USA zwróciły się w stronę Kazachstanu, uznając go za regionalnego lidera. Tym samym Kazachstan otrzymał zgodę Waszyngtonu na przewodnictwo w OBWE w 2011 r.

Dalsze przebywanie w Azji Środkowej tylko zdyskredytowało USA. Jednym z przykładów są rządy Kurmanbeka Bakijewa w Kirgistanie (2005-2010), na które padł cień prześladowania opozycji, w tym znanych osobistości, z ich fizyczną likwidacją włącznie. Strona amerykańska przymykała oczy na „działalność” Bakijewa, aby tylko zachować bazę wojskową Gansi w Manasie! Ponadto USA zawsze starają się wspierać polityków opozycyjnych wobec oficjalnych władz republik środkowoazjatyckich. Lecz najczęściej w roli opozycji występują byli przedstawiciele obecnych władz (niezależnie od tego, w jakim kraju) z nadszarpniętą reputacją w oczach społeczeństwa. Niestety USA nie biorą tego pod uwagę... Trzeba też dodać działalność wielu organizacji pozarządowych finansowanych przez USA, lecz z każdym rokiem w tym regionie jest coraz mniej NGO; obecnie funkcjonują one stabilnie w Kirgistanie i Kazachstanie. Jednakże władze już dążą do prawnego zrównania organizacji pozarządowych z działalnością zagranicznych agentów... Do sposobów wywierania wpływu przez USA na władze państw Azji Środkowej i Kazachstanu należały:

1. Oskarżenia o łamanie praw człowieka, krytyka autorytarnego charakteru miejscowej władzy, żądania demokratyzacji istniejących reżimów, zarzuty korupcji;
2. Pomoc finansowo-gospodarcza (najczęściej poprzez granty organizacji pozarządowych), wojskowa, techniczna i humanitarna.

Azja Środkowa a Unia Europejska (UE). W klasyfikacji polityki i narzędzi oddziaływania Unii Europejskiej na omawiany region można wyróżnić następujące kierunki:

- Energetyka i zasoby wodne;
- Transport;
- Małe i średnie przedsiębiorstwa;
- Zarządzanie granicami i walka z narkotykami;

У П Р А В Л Е Н И Е

- Edukacja i nauka;
- Ochrona środowiska.

Jednakże główne sfery interesów UE w Azji Środkowej (według słów ministra spraw zagranicznych Niemiec Franka-Waltera Steinmeiera) to kwestie zaopatrzenia w energię i bezpieczeństwa (Norling N., 2007).

Zdaniem innego badacza samodzielną politykę na terenie Azji Środkowej prowadzą następujące państwa: Niemcy, Francja, Wielka Brytania (Ūn S., 2012). Obecnie kierunek gospodarczy w polityce UE wobec regionu środkowoazjatyckiego bezwarunkowo dominuje nad politycznym. W porównaniu z USA UE prowadzi w tym regionie zbalansowaną politykę, wyraża zrównoważone opinie o różnych wydarzeniach, a tym samym wśród środkowoazjatyckich społeczeństw kształtuje się pozytywne postrzeżenie UE.

Wpływ Unii Europejskiej przenika do Azji Środkowej przede wszystkim przez różne organizacje pozarządowe i praw człowieka. Działalność europejskich NGO jest bardziej akceptowana, niż amerykańskich, gdyż jest ukierunkowana na odrodzenie tradycyjnej kultury (wspieranie ludności zajmującej się np. tkactwem, obróbką skóry i drewna), podczas gdy amerykańskie organizacje pozarządowe bardziej ingerują w sferę polityczną środkowoazjatyckich republik. Możliwość uzyskania europejskiego wykształcenia także jest na wysokim poziomie, większość ludności Azji Środkowej chętnie wybiera europejskie szkoły wyższe, a w związku z tym w regionie działa bardzo dużo programów edukacyjnych UE.

W niniejszym artykule rozpatrzono sposoby wywierania wpływu przez mocarstwa światowe na sytuację społeczno-polityczną w Azji Środkowej i Kazachstanie – aspekt, który w istocie kształtuje geopolityczny układ sił. Jeśli w jakimś kraju nie zaobserwowano bezpośredniego nacisku przez jakieś decyzje polityczne, to wpływ był wywierany pośrednio, poprzez podporządkowane organizacje (NGO).

Bibliografia

1. Contributions of Central Asian Nations to the Campaign against Terrorism // Hearing before the Subcommittee on Central Asia and South Caucasus of the Committee on Foreign Relations of the United States Senate. 107th Congr. 1st sess. Dec. 13. 2001. Wash., D.C., 2002.
2. Kazancev A. Turkmeno-rossijskie otnošeníâ v postsovetskij period http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=77#top
3. Moskovskije nowosti, №111 (05 września 2011).
4. Norling N. Politika Evropejskogo Soûza v Central'noj Azii: prinâtie novogo strategičeskogo dokumenta na 2007-2013 g. / Central'naâ Aziâ i Kavkaz №3(51), 2007.
5. Popov D. V Tadżikistane podveli itogi vizita Èmomali Ramona v Moskvu http://rus.ruvr.ru/2013_08_02/V-Tadzhikistane-podveli-itogi-vizita-JEmomali-Rahmona-v-Rossiju-5929
6. Russkie v Uzbekistane: huże nekuda <http://www.rosbalt.ru/exussr/2013/04/01/1112454.html>
7. Serdûkov A. Vyhod Uzbekistana iz ODKB ne povliâet na bezopasnost' RF http://ria.ru/defense_safety/20120705/692557515.html
8. Siegodnia, 2012 <http://www.segodnya.ua/world/Gastarbaytery-iz-Tadzhikistana-bolshe-vseh-perevodyat-dengi-na-rodinu.html>

У П Р А В Л Е Н И Е

9. Subanov M. 1) Położenie geograficzne Republiki Kirgiskiej jako źródło pojawienia się interesów geopolitycznych światowych mocarstw; 2) Kirgistan w sferze interesów geopolitycznych światowych mocarstw (analiza obecnej sytuacji).

10. Sujunbajew (2010), Regional Forum „Cultural Space of Central Asia: Unity in Diversity”, Dushanbe.

11. Syroežkin K. Kazachstan – Kitaj: ot prigraničnoj trgovli k strategičeskomu partnerstvu. Almaty, KISI, 2010. – V 3-h kn. – Kn. 1.

12. Ūn S. Politika „velikih deržav” Evropejskogo Soûza v Central’noj Azii: različiâ v podchodach / Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta №360, 2012.